

Praktická doporučení pro vzdělávání a zkoušení v online prostředí

Zpracováno na základě příkladů dobré praxe českých a zahraničních vysokých škol

Prosinec 2021

Výstup centralizovaného rozvojového projektu Posilování akademické integrity studujících vysokých škol se zaměřením na rizika a příležitosti distančních metod vzdělávání a hodnocení (MŠMT C-13/2021)

1. **Vyučující v distanční výuce musí splnit mnoho podmínek, které na ně prezenční výuka nekladla. Systém distanční výuky je pro většinu vyučujících nový a potřebují pro ně nové typy kompetencí, v jejichž získávání by je měla vysoká škola podpořit.**
2. **Studenti v distanční výuce potřebují splnit mnoho podmínek, které na ně prezenční výuka nekladla. Systém distanční výuky na středních školách je různý a různá je i připravenost studentů na distanční výuku a zkoušení.**
3. **Ověřte, zda mají studenti přístup ke studijní literatuře, doporučte jim postupy, jak se k ní dostat. Spolupracujte s knihovnou a nakladatelstvím**
4. **Rozvrh distanční výuky se řídí jinými pravidly než rozvrh prezenční výuky, pozor na délku pobytu studenta u monitoru nebo časové pásmu u zahraničních studentů**
5. **Zkoušení v distanční výuce by mělo splnit základní princip ověřování znalostí a mělo by být tak náročné, jak to předpokládá studijní program (akreditační spis). Klad'te si vždy otázku, co by mělo zkoušení ověřit – znalost, dovednost, pečlivost, zájem....**
6. **Ústní zkouška v distanční výuce je možná, ale má také svá rizika. Prvním rozhodnutím může být, zda s „potítkem“ nebo bez „potítka“.**
7. **Písemná zkouška v distanční výuce se velmi těžko technicky ošetřuje proti podvádění, více se osvědčuje pracovat s etickými pravidly akademické integrity. Hovořte se studenty o tom, jaké představy o jejich chování máte a jaké sankce budou uplatňovány.**
8. **Využijte možností aktivizačních aktivit a zvýšení pestrosti výuky. Zapojte odborníky z praxe.**
9. **Celouniverzitní pravidla komunikace by měla splňovat podmínku rychlého a přesného informování všech skupin studentů i vyučujících. Systematicky odstraňujte bariéry v této oblasti a digitalizujete.**
10. **Účastníky distanční výuky mohou být i spolubydlíci, rodiče a veřejnost, tuto situaci není možné eliminovat, hovořte se studenty o své představě, jak tuto situaci řešit. Vyučující by měl vždy být informován o tom, kdo ho poslouchá. Hovořte se studenty ohledně zpětné vazby z výuky.**

Vyučující v distanční výuce musí splnit mnoho podmínek, které na ně prezenční výuka nekladla. Systém distanční výuky je pro většinu vyučujících nový a potřebují pro ně nové typy kompetencí, v jejichž získávání by je měla vysoká škola podpořit.

- Vysoká škola by měla podporovat vyučující metodicky i technicky. Kromě pořízení nástrojů, vybrání hlavních komunikačních platforem, doporučujeme provozovat systém helpdesku (telefonický, chat) s tím, že jsou možné klást jakékoli otázky a dostane se vyučujícím přímé odpovědi v nejkratší možné době. Evidence dotazů na helpdesku pomáhá dál vyvíjet systém distanční výuky.
- Online prostředí umožňuje větší propojování vyučujících do formálních i neformálních pracovních skupin. Vzájemná podpora a otevřená komunikace se osvědčuje jako jedno z nejefektivnějších opatření proti generačním a oborovým rozdílům v postojům k distanční výuce.
- Pro vysoké školy: Využívejte i při zavádění nových prvků distanční výuky a celoživotním vzdělávání učitelů prvků gamefikace.
- Zvažte, zda zpřístupníte studentům záznamy přednášek (video, audio), informujte je o tom, komu tento záznam zpřístupňujete a za jakým účelem (eliminujte nepříjemné překvapení, že vaše přednáška koluje po internetu bez Vašeho vědomí).
- Vysoké školy by měly v příštích letech, kdy se očekává nárůst nástrojů e-learningu, pracovat na tom, aby záznamy přednášek byly technicky kvalitní, sestříhané, otitulkované, případně opatřené i překlady do znakové řeči. Audio a videozáznam přednášky jako studijní materiál je velkou výzvou pro české vysoké školy. Prokazatelně vyšší efekt zapamatování si výuky z nahrané přednášky přináší profesionálně zpracované video.

Studenti v distanční výuce potřebují splnit mnoho podmínek, které na ně prezenční výuka nekladla. Systém distanční výuky na středních školách je různý a různá je i připravenost studentů na distanční výuku a zkoušení.

- Při zahájení studia ověřte schopnosti studentů a jejich kompetence, ale i vybavení pro studium prezenční i distanční. Ideálně v rámci adaptačních kurzů nebo prvního ročníku. Pro studenty, kteří nedosahují potřebných parametrů, je nutné připravit podmínky. Např. zapůjčení techniky pro studenty ekonomicky slabšího prostředí, pomoc s dosažením online připojení v místech mimo školu (ne vždy je ideální domácnost rodičů, sdílený pokoj více studentů na koleji nebo v podnájmu), speciální kurzy pro zvládnutí nástrojů výuky – např. webinářové platformy, ale i LMS Moodle, nástrojů pro odevzdávání písemných prací, kontrolu plagiátů.
- Podporujte vznik podpůrných studijních skupin, např. ve struktuře studentských spolků, tutorování a setkávání se studentů vyšších ročníků se studenty prvních a nižších ročníků. Zapojte do podpory distanční výuky studentské komory akademických senátů.
- Služby pro mimořádné situace, např. psychologické poradenství by měly být studentům prezentovány v komplexu jejich podmínek. Např. zda se předpokládá i vedení případné terapie ze strany vysoké školy, případně zda škola pomůže studentovi další péči najít a zajistit v rámci jeho možností, včetně ekonomických možností.
- I v distanční výuce věnujte čas mimořádným studentům a podprůměrným studentům. Pro studenty, kteří mají se studiem (často v prvních ročnících) potíže jsou zaváděni kluby tutorů, starších studentů, kteří jim pomáhají se ve studiu zorientovat. Mimořádní studenti mohou mít volitelné aktivity, např. se studenty vyšších stupňů studia. Pokuste

se talentované studenty motivovat např. možností spolupráce se zahraničními studenty nebo zapojením do výzkumu doktorandů.

- Doporučujeme také umožnit studentům zlepšit rychlost psaní na klávesnici, např. speciálním kurzem „rychlo-psaní“ bez překlepů a gramatických chyb. Tento faktor může ovlivnit schopnost psaní práce v časovém limitu.

Ověřte, zda mají studenti přístup ke studijní literatuře, doporučte jim postupy, jak se k ní dostat. Spolupracujte s knihovnou a nakladatelstvím

- Etický princip rovných podmínek ke studiu by neměl diskriminovat studenty distančních forem studia při přístupu ke studijní literatuře. Škola by měla podporovat principy legálního zpřístupnění knih a časopisů za přijatelných nákladů pro studenty. Podporujte práci vysokoškolských nakladatelství, k vydávání kvalitní literatury v e-formě. Podporujte vzájemnou spolupráci vydavatelství vysokých škol i budování prestiže kvalitní vydavatelské práce. Podporujte spolupráci zaměstnanců s nakladatelstvími, která jsou nakloněna režimu online zpřístupnění pro vysokoškolské studenty ať již v režimu open access nebo tak, aby bylo možné knihu online zpřístupnit studentům vysokých škol na základě knihovních licencí. Smlouvy mezi vydavatelstvím a autory by neměly obsahovat zákazy zpřístupnění v institucionálních repozitářích vysokých škol.

Rozvrh distanční výuky se řídí jinými pravidly než rozvrh prezenční výuky, pozor na délku pobytu studenta u monitoru nebo časové pásmu u zahraničních studentů.

- Sledujte délku distanční výuky, nezapomeňte na pravidla duševní hygieny. Zvažte pořádání přednášek delších než 60 minut, sledujte, rámcově, kolik hodin studenti tráví před obrazovkou. Do doby studia se započítává i doba samostudia.
- Nahrávejte přednášky a umožněte studentům je shlédnout i mimo pravidelný čas.
- Nezapomínejte na to, že student studující z domova může být v jiném časovém pásmu.
- Aktivně diskutujte na Vaší škole o tom, kolik prací je zadáváno studentům a najděte ideální poměr. Zvažte zavádění průřezových prací pro více předmětů jednou komplexní semestrální prací, může to být dobrá příprava na metodologii psaní bakalářské práce.

Zkoušení v distanční výuce by mělo splnit základní princip ověřování znalostí a mělo by být tak náročné, jak to předpokládá studijní program (akreditační spis). Klad'te si vždy otázku, co by mělo zkoušení ověřit – znalost, dovednost, pečlivost, zájem....

- Náročnost online zkoušení – v mimořádné situaci pandemie COVID bylo online zkoušení objektivně (ve srovnání z předchozími lety) vnímáno jako stejně náročné nebo lehčí. Cílem je, aby mělo stejnou hodnotu, přestalo být vnímáno jako mimořádnost a stalo se respektovanou a plnohodnotnou formou v rámci blended learningu.
- Vyučující by měl v průběhu výuky sledovat práci studenta, např. průběžné neklasifikované samotestování, plnění průběžných úkolů. Do tvorby testových otázek, lze zapojit i studenty, nutné je však jejich práci kontrolovat. Předem upozorněte studenty, že budete sledovat jejich digitální stopu v e-learningových systémech.
- Pokud je studentům zadán online úkol, na kterém pracují a mohou pracovat společně (např. společná baterie otázek), pak je nutné předem uvést, jak bude posuzována případná spolupráce, tj. stejná odpověď od více studentů. Průběžné autotesty mohou být také studentům zadány v rámci online výuky, kdy může být studentům test zpřístupněn v době výuky a přístup ukončen hned po jejím skončení (např. po 20 minutách). Studenti

se pak musí výuky účastnit v reálném čase a nesplnění testu je klasifikováno jako absence na výuce.

- Proctoringové nástroje umožňují sledování studentů a jejich prostředí při práci na splnění testu nebo přípravě na „ústní“ zkoušku, umožňují také např. „zamknutí prohlížeče při vyplňování textu. Tyto nástroje mohou být sporné z hlediska soukromí studentů a škola by měla být připravena na situaci, že student odmítne zkoušku tímto způsobem skládat. Takové odmítnutí si zaslouží pozornost a nesmí být interpretováno jako neochota být testován. Škola by měla zajistit pro takové studenty možnost složení zkoušky v místě studia prezenční formou nebo online formou s dozorem, který nahradí kamerový systém.
- Metoda „open book exam“ je pouze jednou z metod ověření znalostí studenta. Studenti mohou při této metodě pracovat s předem vymezenými informačními zdroji (např. slovníky, tabulky prvků, vlastní poznámky (včetně poznámek dostupných online, sbírky zákonů). Metoda je vhodná pro zkoušení, které ověřuje pohotovost, kreativitu, schopnost rešeršování, komparace, schopnost orientace v literatuře, schopnost odborného výkladu). Nelze jí aplikovat na zkoušení, které ověřuje orientaci v systému oboru, terminologii. Bez základu znalostí, které se musí student naučit nazpaměť nelze studium pojmut. Studenti musí skládat i zkoušky typu „close book exam“.
- Online testy lze úspěšně využívat i v prezenční výuce, kdy je studenti mohou plnit přímo v počítačové učebně. Učebna by měla umožňovat kontrolu práce studentů (tj. obrazovky jsou přehlednutelné v rámci celé učebny).

Ústní zkouška v distanční výuce je možná, ale má také svá rizika. Prvním rozhodnutím může být, zda s „potítkem“ nebo bez „potítka“.

- Při ústním zkoušení omezte čas na přípravu, věnujte důraz na schopnost analyzovat poznané, vedení odborné rozpravy více než na rozsáhlé výčty faktů. Lze zrušit „potítko“, student je připraven na tematické okruhy a odpovídá hned bez další přípravy. Trénujte se studenty během semestru tento způsob zkoušení. Požadujte vždy zapnutou a funkční kameru, mikrofon, reproduktory a upozorněte studenty, že musí být ve chvíli zkoušení dostupní a ani argument špatného připojení nebude akceptován jako ústupek z tohoto požadavku. Buďte důslední v dodržování těchto požadavků.
- Moderování komisionálních zkoušek – pokud ověřuje znalosti studenta komise, pak doporučujeme novou roli moderátora zkoušky. Jeho role je technicko administrativní, měl by dohlížet na průběh zkoušky, ověřit technické podmínky pro zkoušku, upozornit účastníky na to, zda je pořizován záznam, případně jej pořídit a zjistit archivaci a odstranění pokud nemá být uchovávan, a moderovat vystoupení studenta. Pokud je např. prezentován umělecký objekt nebo portfolio, tak omezit popisování objektu a studenta vést procesem obhajoby. Doporučujeme zpracovat pracovní workflow pro komisionální zkoušky.

Písemná zkouška v distanční výuce se velmi těžko technicky ošetřuje proti podvádění, více se osvědčuje pracovat s etickými pravidly akademické integrity. Hovořte se studenty o tom, jaké představy o jejich chování máte a jaké sankce budou uplatňovány.

- Nahrazujte ústní zkoušení písemnou prací, např. případovými studii, pokud je to možné zadávejte studentům řešení příkladů z aktuální praxe oboru studijního programu. Písemnou práci vždy doplňujte o rozpravu k tématu a ověřujte znalosti studentů

k tématu práce, zajímejte se o detaily zpracování práce (např. potíže s vyhledáváním podkladů pro práci).

- Zadávejte rozsahy prací (počty stran), struktura práce „bez omáčky“, abyste je zvládli vyhodnotit. Uvědomte si, že na písemné práce přešli i Vaši kolegové, tudíž student zpracovává výrazně více písemných prací než to bylo dříve. Čas strávený psaním práce je započítávám do celkové časové náročnosti studia.
- Zapojte do hodnocení písemných prací i studenty metodou „peer to peer“.
- Doba na splnění online testu – přestože je lákavé omezit čas na práci, aby studenti nestihli podvádět, je to významný stresor. Čas by měl být odhadnut kvalifikovaně (ověřen pilotáží) a studenti by měli vědět, co se očekává v daný čas.
- Opusťte zkoušení z baterie izolovaných otázek, často encyklopedického charakteru, které se student naučí nazpaměť, a druhý den si často nic nepamatuje. Takové testy vnímají studenti často tak, že je nutné se připravit s „tahákem“.

Využijte možností aktivizačních aktivit a zvýšení pestrosti výuky. Zapojte odborníky z praxe.

- Zapojte do výuky odborníky a experty z praxe! Distanční prostředí odstraňujte bariéry cestování a času pro přednášku a umožňujte domluvit s expertem vstup do výuky jednodušší formou. Nezapomínejte, že i takový vstup je prací a tudíž by měl být pracovně právně ošetřen. Využívejte možností distančního připojení i při oponenturách kvalifikačních prací, kdy může vytížený expert kromě posudky osobně pohovořit se studentem a účastnit se rozpravy komise.
- Ožívování výuky – při distanční výuce využijte aktivizačních nástrojů oživení a gamefikace (např. kahoot, mentimetr).

Celouniverzitní pravidla komunikace by měla splňovat podmínku rychlého a přesného informování všech skupin studentů i vyučujících. Systematicky odstraňujte bariéry v této oblasti a digitalizujete.

- Informace o mimořádných i dalších opatřeních by měli být vyučujícím i studentům distribuovány ze strany univerzity současně a transparentně. Tj. studenti by měli vědět, jaké jsou podmínky pro práci vyučujících, co mohou očekávat a jaké jsou mantinely pro rozhodování vyučujících.
- Odchylky od celouniverzitních opatření minimalizujte všemi prostředky.
- Zajistěte, že ve všech komunikačních kanálech vysoké školy je zajištěno, že žádný dotaz „neskončí v koši“. Pokud tazatele přesměrováváte na jiný úsek vysoké školy, ověřte, že tento úsek je skutečně připraven mu odpovědět. Nebagatelizujte otázky, je normální, že stále se opakuje shodné téma, studenti se ubezpečují, že všemu rozuměli dobře a jejich postup je správný. Více studentů se bojí otázku položit, aby nebyl „hloupá“, než kteří se tážou.
- Digitalizujte všechny agendy, které je možné digitalizovat (např. žádosti studentů ve studijní agendě). Aktivně hledejte cesty, jak eliminovat potřebu vlastnoručního podpisu, využijte možnosti ověřování identity přes autentifikační služby vysoké školy. Propagujte digitální komunikaci na vysoké škole a zřizujte celouniverzitní helpdesk pro jejich využívání.

Účastníky distanční výuky mohou být i spolubydlící, rodiče a veřejnost, tuto situaci není možné eliminovat, hovořte se studenty o své představě, jak tuto situaci řešit. Vyučující by měl vždy být informován o tom, kdo ho poslouchá. Hovořte se studenty ohledně zpětné vazby z výuky.

- Rodiče a veřejnost se v distanční výuce stávají potencionálními účastníky přednášek. Tato veřejná kontrola je jedním z rysů distanční výuky. Ačkoli tradičně se přistupuje k přednáškám jako k „veřejně“ přístupným aktivitám, prakticky se příliš neaplikuje. Studenti by měli vědět, že k etickým pravidlům chování, patří i to, že oznámí vyučujícímu, že jeho přednášku sledují další posluchači a vyžádat si jeho souhlas. V letech 2020/2021 se neobjevil veřejně diskutovaný případ takového jevu. Nicméně veřejná kontrola, distanční výuka na základních školách, vyvolala polemiku ohledně její organizace a kvality.